

ĆWICZENIE 1 cz. A

Przegląd metod patomorfologicznych stosowanych w diagnostyce klinicznej. Zasady współpracy patomorfologa z lekarzem klinicznym.

Patomorfologia kliniczna jest specjalnością, której zadaniem jest dostarczenie informacji o istocie procesu chorobowego na podstawie wyglądu morfologicznego zmienionych narządów, tkanek i komórek. Uznaje się, że dla większości jednostek chorobowych rozpoznania patomorfologiczne są najbardziej wiążące w całym procesie diagnostycznym i są obciążone - w porównaniu z innymi metodami - małą liczbą błędów diagnostycznych. Z tego powodu wynik badania patomorfologicznego często weryfikuje rezultaty całego postępowania diagnostycznego. Postępowanie z materiałem do badania patomorfologicznego musi być nacechowane szczególną odpowiedzialnością, gdyż - w odróżnieniu od np. badania krwi lub moczu - badania takiego zwykle nie można powtórzyć. Za błędy diagnostyczne wynikające z niewłaściwego postępowania wstępnego z materiałem przeznaczonym do badania patomorfologicznego, odpowiada lekarz kierujący.

Aby właściwie wykorzystać możliwości oferowane przez patomorfologię kliniczną, niezbędna jest znajomość wymogów i ograniczeń przy tego rodzaju badaniach.

Bieżące ćwiczenie ma charakter demonstracji, pokazującej niektóre z metod patomorfologii klinicznej.

METODY OCENY I RODZAJE BADAŃ PATOMORFOLOGICZNYCH

Można je podzielić według niżej podanych kryteriów.

- Poziom oceny zmian chorobowych
  1. badanie całego ciała i jego narządów (badanie pośmiertne czyli sekcja naukowo-lekarska)
  2. badania tkanek w mikroskopie świetlnym
  3. badanie cytologiczne w mikroskopie świetlnym
  4. badania ultrastrukturalne
- Rodzaj materiału dostarczonego do badania
  1. Narząd
    - a/ preparat pooperacyjny
  2. Wycinek tkankowy
    - a/ pobrany podczas operacji chirurgicznej
    - b/ oligobiopsja (gr. *oligos* - skąpy) pobierana specjalnymi kleszczykami z powłok ciała, błon śluzowych, surowiczych, najczęściej podczas badań fiberoskopowych i z użyciem wzierników.
      - c/ biopsja gruboigłowa pobierana przezskórnie z narządów miękkich (wątroba, nerka) specjalną igłą o średnicy rzędu 1-2 mm, pozwalającej uzyskać wałeczek tkanki oraz biopsja wiertarkowa kości.
      - d/ wyskrobiny (strzępki tkankowe pobierane skrobaczką np. z jamy macicy, przetok, kości)
  3. Materiał cytologiczny
    - a/ biopsja aspiracyjna cienkoigłowa (zabieg podobny do zastrzyku, z użyciem typowej igły iniekcyjnej i strzykawki; nakłucie badanej tkanki oraz wytworzenie podciśnienia poprzez wsteczny ruch tłoka powoduje niewielką, miejscową traumatyzację, wystarczającą do uwolnienia niewielkich grup komórek aspirowanych do światła igły; z komórek tych sporządza się preparaty cytologiczne)
    - b/ cytologia złuszczeniowa
      - * płyny z jam ciała i aspiraty (przy większej objętości płynu, w którym znajduje się złuszczonego materiału komórkowego, jest on zagęszczany przez delikatne wirowanie lub sedymentację)
      - * rozmaz, szcztokowanie (materiał uzyskany z powierzchni zmiany lub

blony śluzowej, który jest bezpośrednio наносzony na szkiełko mikroskopowe)

4. Badanie pośmiertne całego ciała (sekcja zwłok).

- Metody oceny zmian morfologicznych

1. badanie z użyciem mikroskopu świetlnego (badania tego typu stanowią olbrzymią większość ocen kliniczno-morfologicznych, wystarczająco wydolne dla rozpoznania ok. 95% przypadków).

a. badania tzw. rutynowe: histopatologiczne (technika parafinowa, barwienie hematoksyliną i eozyną, czas trwania 3-4 doby, w przypadku konieczności odwapnienia dłużej) oraz cytologiczne (czas trwania kilka godzin).

b. z użyciem barwień dodatkowych i odczynów histochemicznych (w praktyce najczęściej stosuje się barwienie mucikarminem w celu wykazania śluzu, impregnację włókien siateczkowych srebrem, odczyn paS /*periodic acid & Schiff*/ dla wykazania grup 1-2 glikolowych w węglowodanach i inne)

c. badanie śródoperacyjne (nie utrwalony materiał tkankowy jest zamrażany, krojony na mikrotomie i barwiony hematoksyliną i eozyną; czas oczekiwania na wynik 15-25 min., w celu ustalenia dalszego przebiegu operacji; gorsza w porównaniu z techniką parafinową jakość obrazu mikroskopowego nie zawsze pozwala ustalić szczegółowe rozpoznanie)

d. badanie immunocytochemiczne

2. opis makroskopowy zmian

3. oceny ilościowe i półilościowe szczególnie przydatne przy ocenie tzw. przypadków granicznych (np. czy zmiana jest jeszcze stanem przed nowotworowym czy już nowotworem). Badania te są żmudne i czasochłonne.

4. badania elektronowo-mikroskopowe

Ogólne zasady współpracy patologa z innymi specjalnościami klinicznymi.

- Pełna informacja kliniczna

Skierowanie materiału tkankowego lub cytologicznego do badania musi być uzupełnione maksymalnie pełną informacją o pacjencie, dotychczasowych wynikach innych badań, hipotezach diagnostycznych, a wielu wypadkach stosowanym leczeniu (zwłaszcza: chemioterapii, hormonoterapii, radioterapii, antybiotykoterapii, leczeniu przeciwpadaczkowym). W przypadku badań tkanki chrzęstnokostnej niezbędne jest dostarczenie radiogramów. Do skierowania należy dołączyć także krótki opis makroskopowy zmiany i/lub obrazu śródoperacyjnego.

- Właściwe utrwalenie

Celem utrwalenia jest zapobieganie autolizie, najczęściej przez denaturację białka (stąd po utrwaleniu materiał jest jałowy i stwardniały). Standardowym utrwalczem dla tkanek jest 4% roztwór wodny aldehydu mrówkowego zbuforowany do pH = 7.2 (czyli 10% zbuforowana formalina), a materiału cytologicznego 70% roztwór alkoholu etylowego. W szczególnych rodzajach badań skład utrwalcza należy ustalić z patologiem. W przypadku badań śródoperacyjnych, materiał musi być dostarczany w soli fizjologicznej w ciągu kilkunastu minut.

Badany materiał należy niezwłocznie umieścić w utrwalczu (tzn. nie może być choćby minimalnie wysuszony). Szybkość penetracji 10% formaliny w tkance wynosi ok. 4 mm/dobę. W celu umożliwienia szybkiej penetracji większe narządy powinny być nacięte.

Ilość utrwalcza w naczyniu musi kilkukrotnie (5-8 razy) przewyższać objętość nadsyłanego materiału (utrwalcz „zużywa” się podczas utrwalania), a naczynie z badanym materiałem musi być na tyle duże, aby nie odkształcać przesyłanych narządów oraz powinno posiadać szeroki otwór umożliwiający swobodne wyjęcie stwardniałych po utrwaleniu tkanek

- Dokumentacja badania

Naczynie z badanym materiałem musi być szczelnie zamknięte oraz opatrzone trwałym opisem (sporządzanym np. na plastrze lub opatrzone kodem paskowym) i zawierającym nazwisko i imię chorego oraz miejsce pobrania materiału. Do badania należy dołączyć szczegółowo wypełnioną kartę skierowania.

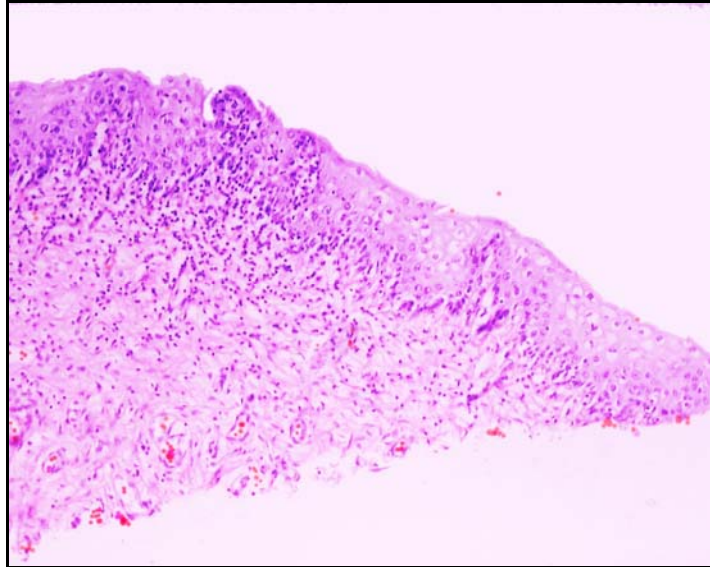
Innymi zagadnieniami z zakresu procedur diagnostycznych, które będą omawiane na zajęciach z patomorfologii (zwłaszcza na ćwiczeniach z patologii szczegółowej) i na które należy zwrócić uwagę podczas nauki są:

- **Optymalizacja („taktyka”) postępowania diagnostycznego z udziałem patomorfologa klinicznego;**
  - **Specjalne wymogi związane z niektórymi rodzajami badań i szczególnymi sytuacjami klinicznymi;**
  - **Formułowanie rozpoznań patomorfologicznych i klinicznych, dokładne rozumienie znaczenia stosowanych nazw.** Zagadnienia nozologiczne i taksonomiczne, czyli wybór klasyfikacji i kryteriów podziału schorzeń oraz sposób definiowania i rozumienia terminów diagnostycznych (nazw polskie, łacińskich i angielskich) są bardzo ważne dla porozumiewania się między lekarzami. Pamiętajmy jednak przy tym, że natura nie kieruje się naszymi podziałami, a zjawiska biologiczne są procesami ciągłymi a nie skokowymi (tak jak klasyfikacje). Klasyfikacje są jednak niezbędną „protezą” myślową, umożliwiającą zrozumienie złożoności procesów biologicznych i ich opis.
-

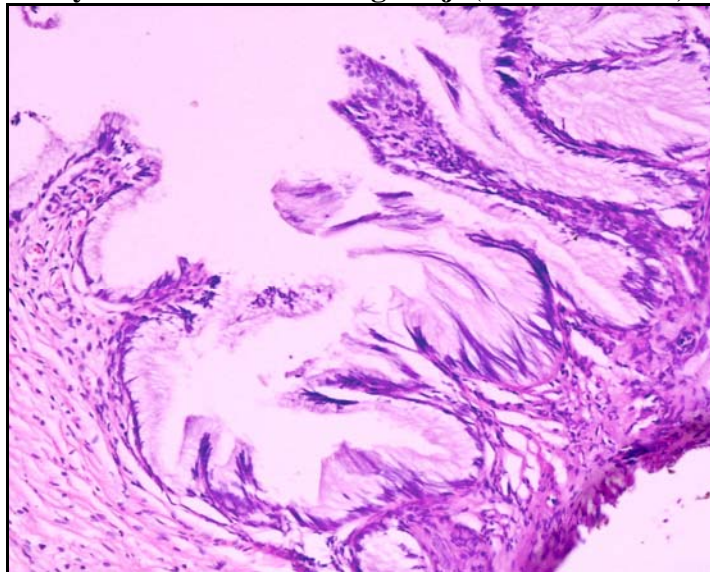
PREPARATY DO DEMONSTRACJI I OMÓWIENIA

1. preparat pooperacyjny szyjki macicy pobrany skalpelem (barwienie H+E)

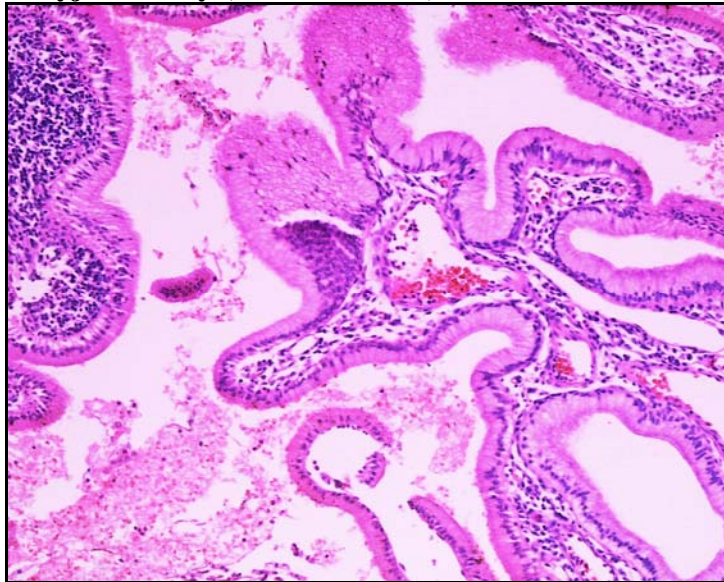
Brzeg odcięcia fragmentu części pochwowej szyjki macicy dokonanej skalpelem w czasie operacji plastycznej u 24 letniej kobiety z powodu urazu kanału szyjki (obraz zbliżony do normotypowego).

2. oligobiopsja szyjki macicy z cechami termokoagulacji (barwienie H+E)

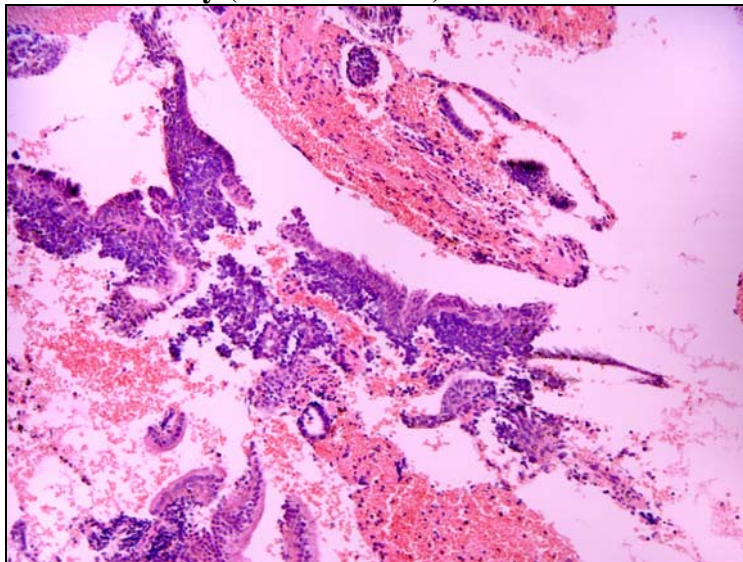

3. wyskrobiny z kanału szyjki macicy (barwienie H+E)

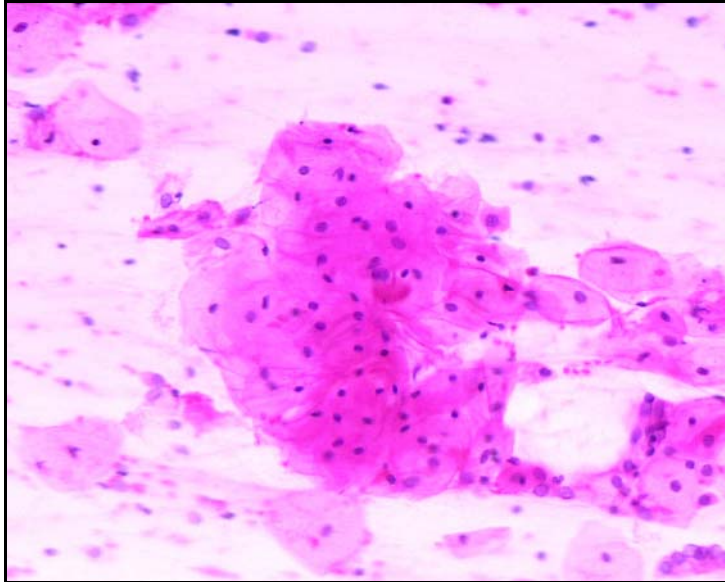

---

4. skąpe wyskrobiny z trzonu macicy (barwienie H+E)

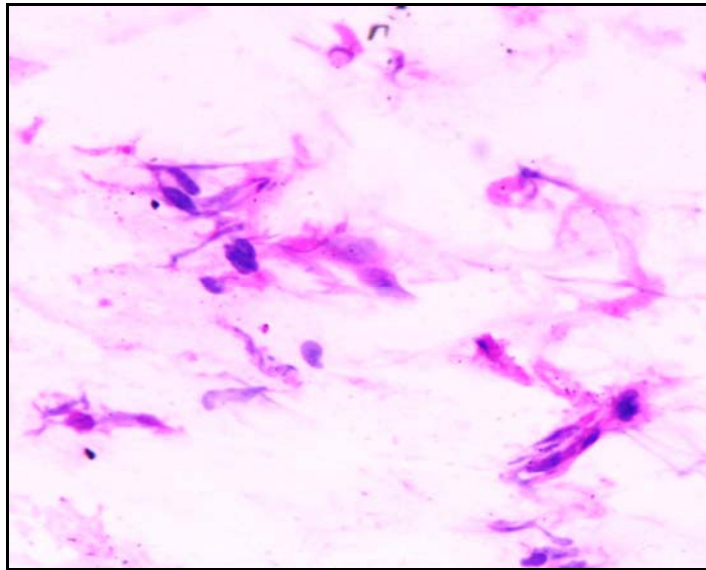

5. poprawnie sporządzony preparat cytologiczny wymazu z szyjki macicy (barwienie H+E)

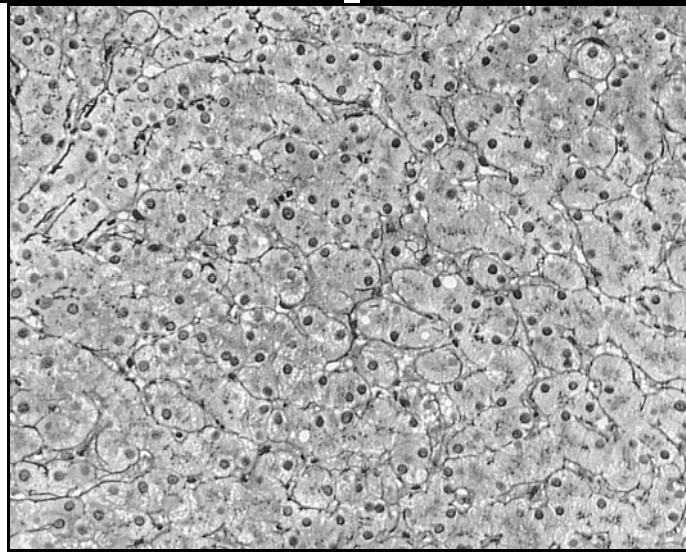
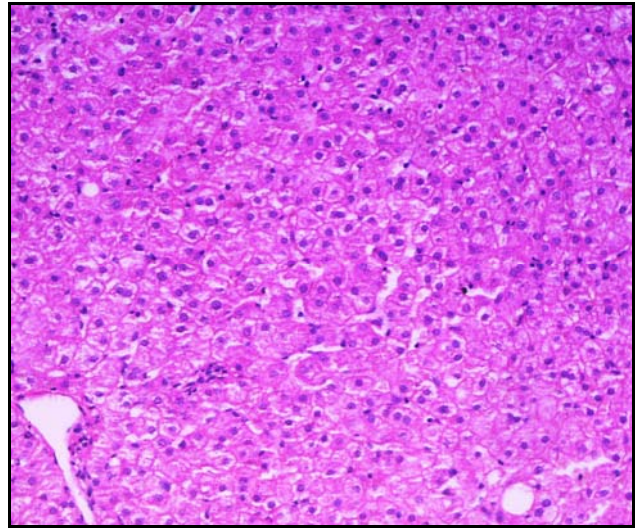
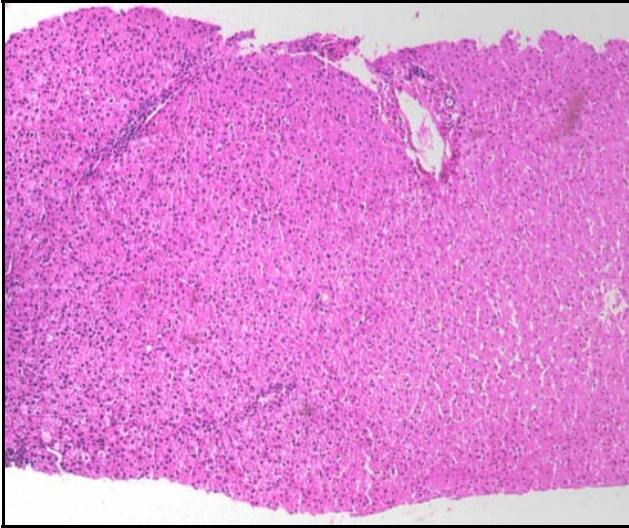

---

6. skapy i źle utrwalony preparat cytologiczny z szyjki macicy (barwienie H+E)

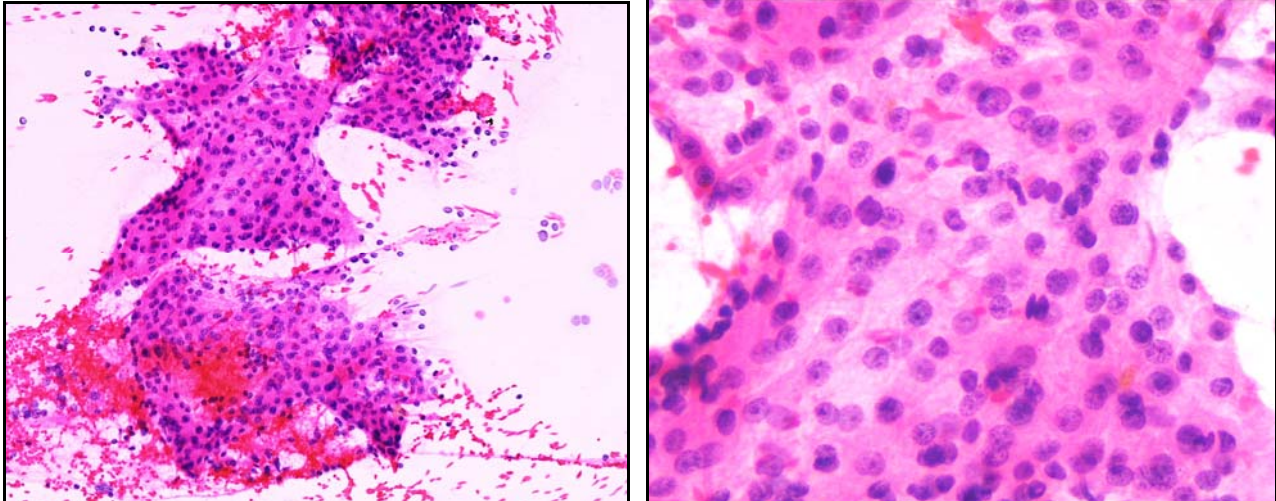
7. biopsja gruboigłowa z wątroby (barwienia H+E, paS, Ag)

8. biopsja cienkoigłowa z wątroby - normotypowy obraz cytologiczny (barwienie H+E)

Preparaty cytologiczne pobrane metodą aspiracyjną pod kontrolą USG (dr K. Bielnik) z wątroby 64-letniej kobiety, ze zmiany o niejasnym obrazie ultrasonograficznym, o charakterze nieostro odgraniczonego guza hiperechogenicznego średnicy 3 cm. Przy nakłuciu zmiany (igła nr 7), brak wyczuwalnego oporu. Obraz cytologiczny preparatu zbliżony do normotypowego dla wątroby, nie pozwala na potwierdzenie podejrzenia zmiany nowotworowej.

(Uwaga: biopsję aspiracyjną cienkoigłową powinien wykonywać lekarz-patomorfolog – zastanów się dlaczego)

Zwóć uwagę na:

Pod małym powiększeniem (100 x):

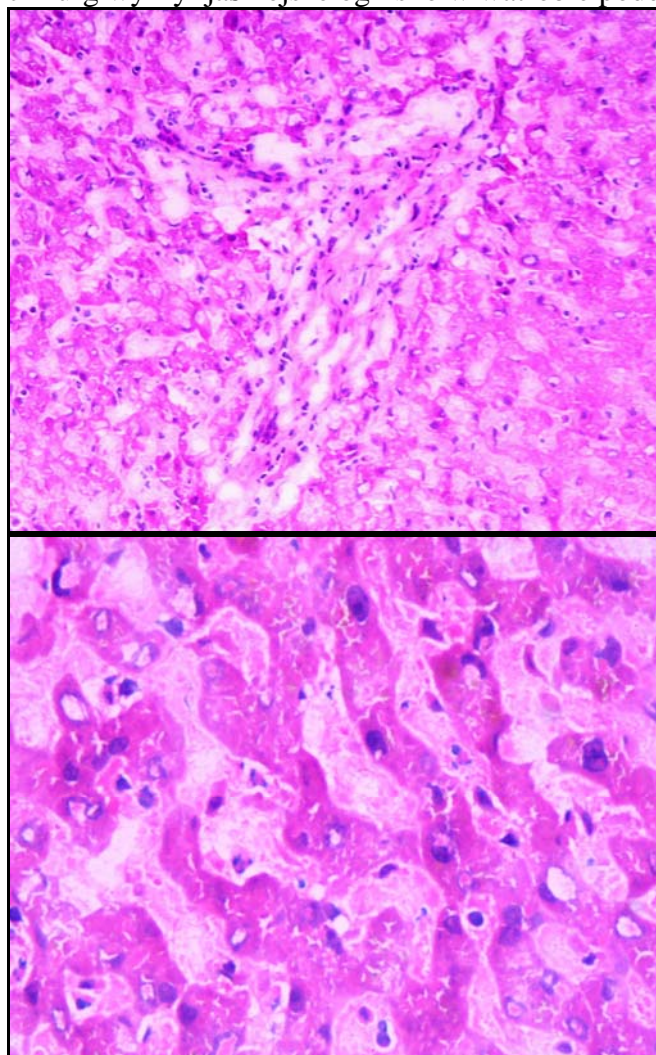
- Brak widocznych struktur histologicznych
- Ułożenie komórek w postaci dużych płatów łączących się ze sobą komórek (utrzymana kohezja hepatocytów), z których jedynie nieliczne leżą izolowane
- Ostre granice płatów
- Mało obfite skrzepy krwi i nieliczne rozproszone erytrocyty, bez cech hemolizy
- Brak tzw. tła rozmazu

Pod dużym powiększeniem (400 x)

- Jednowarstwowy układ komórek (wszystkie hepatocyty leżą w jednej płaszczyźnie, nie nakładając się na siebie)
  - zbliżoną do siebie wielkość, kształt i barwność jąder (monomorfizm jąder komórkowych)
  - doskonale utrzymaną strukturę chromatyny jądrowej, z czytelnym rysunkiem heterochromatyny
  - obecność pojedynczych, niekiedy podwójnych jąder, sporadycznie widoczne inkluzje jądrowe
  - jednolitą strukturę cytoplazmy, bez wodniczek
  - brak wyraźnych granic komórkowych
-

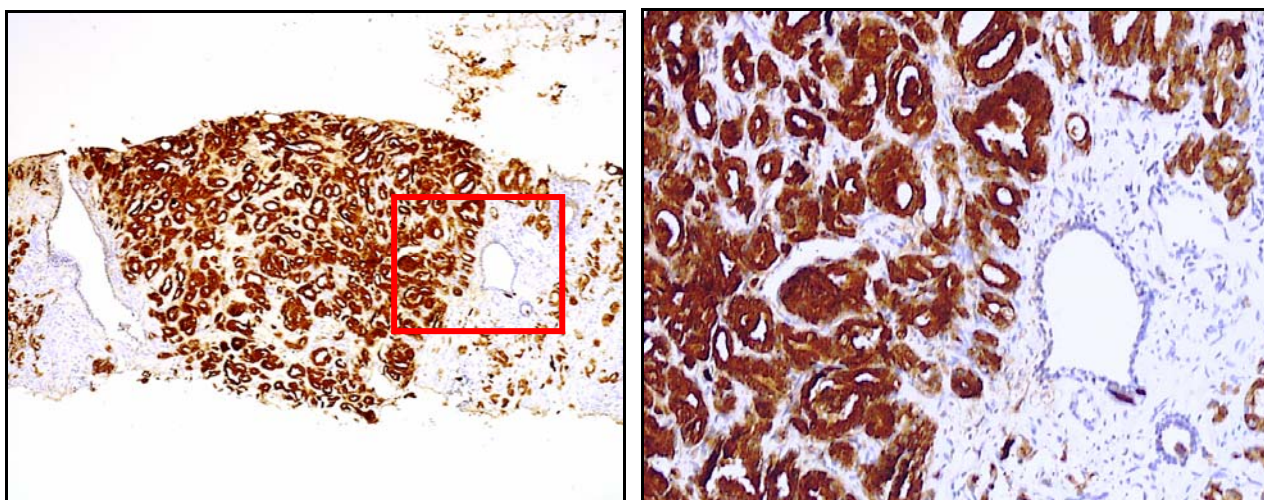

9. badanie mroźakowe wycinka z wątroby w badaniu śródoperacyjnym (barwienie H+E)
Fragment wątroby pobrany od 58-letniego mężczyzny w czasie operacji niedrożności jelita
cienkiego, podczas której chirurg wykrył jaśniejsze ognisko w wątrobie podejrzewane o nowotwór

10. odczyn immunohistochemiczny na tzw. ciężkie cytokeratyny w biopsji igłowej gruczołu
krokowego (system wizualizacyjny z użyciem 1,3 diaminobenzydyny (DAB), podbarwienie
hematoksyliną).

Jeden z 6 preparatów pobranych metodą igłową (sextans) z prostaty 65-letniego mężczyzny
cierpiącego na bóle kroczka i utrudnienie oddawania moczu, z podwyższeniem poziomu antygenu
sterczowego (PSA – ang. *prostate specific antigen*) we krwi do 16 ng/l.

Zwóć uwagę na:

Pod małym powiększeniem (20 x):

- Wydłużony kształt wycinka (przekrój wałeczka wyjętego z igły)
- Gniazdo wąskich cew gruczołowych silnie wybarwionych na brązowo (dodatni odczyn na cytokeratyny w utkaniu raka)
- Pojedyncze, dość duże cewy wyznaczone obecnością jąder zabarwionych hematoksyliną (ujemny odczyn na ciężkie cytokeratyny w cewach nienowotworowych)

Pod średnim powiększeniem (200 x)

- Rozmieszczenie oraz kształt jąder wyznaczonych hematoksyliną, w podścielisku i w prawidłowych cewach gruczołowych, nie wykazujących ekspresji ciężkich cytokeratyn.
- Zamaskowanie przez silny odczyn DAB profilów jąder w cewach raka
- Zróżnicowanie kształtu i wielkości cew raka oraz zróżnicowanie grubości wyściełającego nabłonka.

ZAGADNIENIA I HASŁA DO PRZYGOTOWANIA

- technologia przygotowania preparatu histologicznego (utrwalanie, barwienie, preparat parafinowy, zamrażanie tkanek, skrawanie na mikrotomie)
  - technologia przygotowania preparatu cytologicznego (wykonanie rozmazu, utrwalanie, barwienie)
  - budowa i zasady użytkowania mikroskopu świetlnego
  - przeciwciała i antygen
  - mors
    - mors clinica
    - mors personalis
  - autolysis
  - mumificatio
  - putrefactio
  - stigmata mortis
    - livors mortis
    - rigor mortis
    - palor mortis
    - frigor mortis
śmierć
śmierć kliniczna
śmierć osobnicza
autoliza czyli rozkład samoistny
spowodowany przez enzymy tkankowe
zeschnięcie
gnicie (rozkład bakteryjny)
znamiona śmierci
plamy pośmiertne
stężenie pośmiertne
bladość pośmiertna
oziębienie pośmiertne

LITERATURA UZUPEŁNIAJĄCA

- Burck H.-Ch.: Technika histopatologiczna. PZWL., Warszawa, 1975.
- Rozynek M. (red.): Vademecum pathomorphologicum, PZWL, Warszawa, 1980
- Chruścielewski: Technika sekcyjna. PZWL, Warszawa
- Wulff H.: Racjonalna diagnoza i leczenie. PZWL, Warszawa, 1991